

آموزش

کشف مسیر شغلی در دانش آموزان دبیرستان

نرگس کرمانی

چکیده

این مقاله، با توجه به ویژگی‌های رشد شناختی، نوجوانی را سن شناخت و آغازی برای کشف مسیر شغلی دانسته و این وظیفه را بر عهده مشاوران و مربیان والدین قرار داده است که با توجه به اصول تشویق و ایجاد رغبت در کسب اطلاعات به نوجوانان کمک کنند تا به شناخت و کشف دنیای حرفه‌ای بپردازند و برای قرار گرفتن در مسیر مناسب، اطلاعات لازم را کشف و جمع‌آوری کنند و همچنین در این زمینه به ارزش‌های مناسبی دست یابند و در آخر، راهکارهایی پیشنهادی برای اجرای این مهم در محیط آموزشی ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: مسیر شغلی، دانش آموزان، حرفه و مهارت

در جامعه کنونی آدمی به جمع آوری و تجزیه و تحلیل فعالانۀ اطلاعات نیازمند است. اگر فرد بخواهد طرح ریزی درستی در زندگی داشته باشد نمی تواند کنار پنجره بنشیند تا اطلاعات خود به خود از راه برسند

مقدمه

کاوش و بررسی محیط پیرامون از نیازهای بشر در همه اعصار بوده است. نیازی که به اندازه احتیاج به آب، غذا و خواب اهمیت دارد. صنعتی شدن جامعه، گاه افراد را ناگزیر می کند که حتی از اوان کودکی برای امرار معاش مرتباً به تجزیه و تحلیل و کسب اطلاعات جدید در مورد امکانات و شرایط بپردازند.

در این بین، کودکان باید از انواع مختلف حرفه ها و شرایط مختلف تعلیم و ورود به کار مطلع باشند. نکته دیگر این که تصور ایشان از میزان رضایت مندی در پرداختن به هر یک از مشاغل آینده مهم است. زمانی که کودکان به سن نوجوانی می رسند باید بیاموزند چگونه هدف ها و مهارت هایشان را با امکانات حرفه موجود در دنیای خارج منطبق کنند و چگونه از امکانات آموزشی مرتبط و موجود بهره ببرند تا به انتخاب آگاهانه تری دست یابند.

آگاهی نوجوانان باید در حدی باشد که بدانند بعد از اتمام مدرسه چگونه شغل مورد نظر خود را به دست می آورند و یا به برنامه آموزشی مورد نظر خود وارد شوند. همچنین کسانی که به دنبال اشتغال اند باید بدانند چه توانایی ها و تجربی مطلوب کارفرما خواهد بود.

در این مقاله سعی بر آن خواهد بود فرایند کشف مسیر شغلی در نوجوانان مورد بررسی قرار گیرد. به این صورت که ابتدا نیاز و ضرورت به آن توصیف خواهد شد و از دیدگاه نظریه پردازان روان شناسی بررسی خواهد گردید. سپس اصول مورد نیاز برای ایجاد رغبت در دانش آموزان برای گذار موفقیت آمیز از این دوره توضیح داده خواهد شد. در ادامه، نمونه راهکارهای عملی برای به کارگیری در محیط آموزشی مطرح می شود. در پایان به اهمیت وقوف به ارزش های کاری پرداخته می شود و راهبردهایی که به کشف و ارزیابی ارزش ها می پردازد ارائه می گردد.

نیاز به جمع آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات

در جامعه کنونی آدمی به جمع آوری و تجزیه و تحلیل فعالانۀ اطلاعات نیازمند است. اگر فرد بخواهد طرح ریزی درستی در زندگی داشته باشد نمی تواند کنار پنجره بنشیند تا اطلاعات خود به خود از راه برسند. عادت به پیگیری و ارزیابی اطلاعات را باید از کودکی در بچه ها نهادینه کرد. آنها باید در جهت کسب اطلاعات، مثبت نگر و هوشمند باشند. به عبارت دیگر، باید در عین تمایل به استفاده از منابع اطلاعات مختلف، نقاط ضعف و قوت آنها را هم تشخیص دهند. برای کمک به نوجوانان در مواجهه با نیازهای حرفه ای زندگی جدید، باید مربیان آنان را به کسب و جست و جوی اطلاعات تشویق کنند و سپس در ارزیابی، تنظیم و ارتباط این اطلاعات به تصمیمات حرفه ای و غیر آنها را یاری نمایند.

فرایند رشدی و شناختی در سال های آغازین و پایانی دبیرستان

نوجوانی دوره آشفستگی و گذر کردن از کودکی است. ویژگی مهم این مرحله از رشد بر طبق نظر اریکسون جست و جو برای شناخت هویت است. به این ترتیب فرد هویت های کودکانه را دنبال می کند و در مجموعه پیچیده ای از شرایط به هویتی متفاوت می رسد. خطر اصلی این دوره سردرگمی نقشی است. به همین جهت، از این مرحله، اغلب تحت عنوان «هویت در مقابل سردرگمی» یاد می شود. طبق نظر اریکسون انتخاب شغل و تعهد به آن اثر معناداری بر هویت دارد. دیگر نظریه پردازان (مانند سوپر، کرایتس و ساویکاس) معتقدند که ارتباط قوی بین هویت و تعهد شغلی از جمله متغیرهای بلوغ مسیر شغلی است. نوجوانان بعد از گذر از تفکر عینی عملی و رسیدن به تفکر انتزاعی قدرت تجزیه و تحلیل محیط پیرامون خود را پیدا می کنند و در جست و جوی شناخت و تصریح جایگاه خود و نظام باورهای فردی برمی آیند.

نوجوانان از این پس آنچه را می بینند تجزیه و تحلیل می کنند. در این خصوص آنها محرک را در محیط به صورت مواردی که ارتباط مثبت و منفی دارند درک می کنند. ادراک ارزش های مرتبط با مشاغل آرام آرام شکل می پذیرد و از طریق تعمیم نتایج حاصل از تجارب و مشاهدات رشد می کند. والدین در این میان در طرح ریزی بلند مدت نوجوانان بسیار نفوذ دارند. اما هم سالان روی هویت و جایگاه فردی نوجوانان نفوذ بیشتری دارند.

به طور کلی می توان گفت رشد تفکر انتزاعی نقطه آغازی است که کودک از آن پا به عرصه محیط پرهیاهوی دنیای خارج می گذارد

اصل اول: پیگیری و کسب اطلاعات، اگر فرایندی جذاب باشد احتمال انجام بیشتری دارد. مسئله جذابیت بخشی اطلاعات، به منظور تشویق دانش‌آموزان به جمع‌آوری مداوم اطلاعات در طول زندگی خود، حائز اهمیت خاصی است. آنان در سنین نوجوانی با کنجکاوی تمایل دارند نحوه انجام کارها را بیاموزند. از آنجا که دنیای کار و زندگی حرفه‌ای در جامعه بزرگسالان مهم به شمار می‌آید و نوجوانان هم به زودی وارد آن خواهند شد بسیار مشتاق‌اند

و توانایی تجزیه و تحلیل و کسب اطلاعات از محیط پیرامون خود را پیدا می‌کند. کینز برگ و همکاران در نظریه خویش دوران رشد نوجوانی را «دوره آزمایش» نامیدند و توضیح دادند در این سن فرایند گذار با شناخت تدریجی کار، شناخت علایق، توانمندی‌ها، پاداش‌های کاری، ارزش‌ها، دیدگاه‌های زمانی مشخص و با تصمیم‌گیری همراه است.

تحقیق نشان داده است که کسب اطلاعات صحیح شغلی بخش مهمی از بلوغ حرفه‌ای است. سوپر و همکاران در تحقیق «الگوی حرفه‌ای» خود دریافتند که در کلاس‌های نهم و دوازدهم آگاهی از برنامه‌های آموزشی، وظایف و شرایط شغلی (و پیش‌بینی وضع عرضه و تقاضای حرفه انتخابی مشخص)، از اجزای تشکیل دهنده بلوغ حرفه‌ای است که بالاترین وابستگی را به موفقیت و رضایت شغلی در بیست و پنج سالگی دارند. در تحقیق رشد حرفه‌ای گربونز و لوهرنر (۱۹۶۸) هم معلوم شد که اطلاعات شغلی در طی دوران نوجوانی، رکن مهم بلوغ حرفه‌ای است.

منابع کسب اطلاعات و تجزیه و تحلیل آنها

در بهترین حالت دانش‌آموز می‌تواند، علاوه بر راهنمایی‌های مشاور در مدرسه، از طریق فعالیت‌های آموزشی و راهنمایی اطلاعات بسیار زیادی کسب کند. پروژه‌ها و فعالیت کلاسی، گردش علمی، ماکت‌های شغلی، برنامه‌های کار ضمن تحصیل و غیر آنها نمونه‌هایی از منابع اطلاعاتی دانش‌آموزان‌اند. این منابع نحوه تجزیه و تحلیل و کاربرد را آموزش می‌دهند و منابع اطلاعاتی بی‌واسطه و سریعی را جهت پاسخ‌گویی به سؤالات دانش‌آموزان فراهم می‌کنند. در اغلب موارد این تجارب برای ایجاد عادت به کسب اطلاعات حرفه‌ای و مهارت‌های لازم برای طرح‌ریزی حرفه‌ای فرد کافی است. در حقیقت فنون مشاهده نسبتاً محدودی، منحصر به افزایش اطلاعات شغلی دانش‌آموزان یا آموزش مهارت‌های کسب اطلاعات اختصاص یافته است و مشاوران در اکثر موارد انتظار دارند که کسب اطلاعات و تاحدودی تجزیه و تحلیل آنها در خارج از فرایند مشاوره صورت پذیرد. بنابراین، اصولی که در زیر توضیح داده می‌شود بر تشویق، ترویج، کشف و کسب اطلاعات تأکید دارد.

کاربرد اصول در قرار دادن دانش‌آموزان در مسیر کشف

برای تشویق و کسب اطلاعات شغلی اصول متعددی وجود دارد که در همه آنها باید به چهار اصل مهم توجه داشت:

از کارهای مختلف آگاه شوند. در نتیجه لازم است مربیان نوجوانان را از طریق تجربی که دانش فعالیت‌های مفید و بامعنی را فراهم می‌سازد و در عین حال برای کودک زیاد مشکل نیست هدایت کنند. در حقیقت هدف، بسط تجربی است که به وسیله آنها نوجوان بتواند با کار کردن آشنا شود و مهارت‌های کاری لازم را بیاموزد.

اصل دوم: به منظور ایجاد انگیزه برای حرکت به سوی کشف اطلاعات، باید احساس نیاز و مسئولیت دانش‌آموزان را در کسب

اطلاعات به نحو مناسبی یادآور شویم. اگر فرد اطلاعات لازم را برای برنامه‌ریزی یا حل مشکلات مرتباً دریافت کند احساس مسئولیت شخصی برای کسب اطلاعات در او پرورش نمی‌کند. وقتی افراد تشخیص بدهند که برای اخذ تصمیم مؤثر نیاز به اطلاعات دارند برای کسب آن تلاش می‌کنند. بنابراین مربیان لازم است به جای تهیه اطلاعات لازم، موقعیت‌هایی ایجاد کنند که به ایجاد انگیزه برای کسب اطلاعات شغلی بینجامد.

تحقیق نشان داده است که کسب اطلاعات صحیح شغلی بخش مهمی از بلوغ حرفه‌ای است

اصل سوم: وقتی افراد برای کسب اطلاعات شغلی پاداش بگیرند به انجام آن می‌پردازند. این اصل در تمام مراحل رشد حرفه‌ای قابل اجراست ولی در مرحله کشف، اهمیت خاصی دارد. متأسفانه نظام آموزشی - اقتصادی ما تماس نوجوانان را با کار و در نتیجه علاقه آنان را به کار کاهش داده است. بسیاری از نوجوانان رضایت مستمری از آموزش درباره دنیای کار حاصل ننموده‌اند.

اصل چهارم: افراد وقتی ببینند کسانی که مورد تحسین آنها هستند به کسب اطلاعات شغلی اقدام می‌کنند و از آن پاداش می‌گیرند به این عمل گرایش پیدا می‌کنند. تحقیقاتی که بندورا انجام داده حاکی از آن است که وقتی مدل‌های مورد تقلید شبیه فرد باشد، مقام اجتماعی داشته باشند و به خاطر اعمالشان پاداش بگیرند احتمال مؤثر بودنشان بیشتر است. بنابراین، بسیار مفید خواهد بود اگر دانش‌آموزان را در معرض مدل‌ها و نمونه‌های زنده‌ای قرار دهیم که به جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل و کاربرد اطلاعات می‌پردازند.

راهبرد پیشنهادی برای کشف آموزش و حرفه در دبیرستان

سال‌های دبیرستان زمان آماده شدن برای اتخاذ تصمیم مهم در زندگی است و نقش و حیطه کار مشاوران دبیرستان دانش‌آموزان را برای پذیرش انواع نقش‌های زندگی آماده می‌کند. راهبردهای متعددی برای توجه به اهداف کشف آموزشی طراحی شده است که در ذیل به آنها پرداخته می‌شود:

۱. با توجه به اصل جذاب‌سازی اطلاعات، از دانش‌آموزان بخواهید برای مصاحبه با یک فرد موفق در رشته‌ای خاص، سؤال تهیه و شخصاً با وی مصاحبه کنند. سپس در یک کلاس سی نفری

اطلاعات به دست آمده را میان خود مبادله کنند.

۲. شخصی که از نظر حرفه‌ای بالغ است، رشد و توسعه زندگی شغلی خود را با دانش‌آموزان در میان بگذارد و برای محصلین توضیح بدهد که چگونه شخصیت و ادراکات شخصی‌اش با موفقیت شغلی او ارتباط می‌یابد.

۳. برای جذاب‌سازی مطالب و دادن مسئولیت جهت کسب اطلاعات به دانش‌آموزان، بندر (۱۹۷۲) روشی را به‌منظور تدریس اطلاعات شغلی و کسب اطلاعات به دانش‌آموزان دبستان شرح داده است. در روش وی مشاغل در کلاس تعریف می‌شوند و کودکان متقاضی باید دلیل کفایت خود را برای آن شغل ارائه دهند و در مورد طرز کار و خصوصیات خود مفصلاً صحبت کنند.

۴. از دانش‌آموزان خواسته شود عوامل جغرافیایی را که بر انتخاب شغل مؤثرند شناسایی کنند.

۵. دانش‌آموزان مکلف شوند تا دوره‌هایی از دبیرستان را که برای ورود به مدارس کار تجربی، دانشکده‌ها یا محیط‌های شغلی مناسب‌اند شناسایی نمایند و دربارهٔ عناصر و دوره‌های مورد نیاز بحث کنند. همچنین بروشوری تهیه نمایند که فهرست مشاغل و دوره‌های تطبیقی مورد نیاز برای آنها در دبیرستان آمده باشد.

۶. به دانش‌آموزان کمک کنند تا دریابند چرا ارزش‌های انسانی در تصمیم‌گیری شغلی از اهمیت برخوردار است. آن‌گاه فهرستی از ارزش‌هایی که بر شغل اثر می‌گذارند آماده کنند. سپس هر دانش‌آموز دو ارزش را انتخاب کند و شغل همخوان با آن ارزش را شناسایی نماید. در این رابطه بحث و گفت‌وگو مفید است.

در بهترین حالت دانش‌آموز می‌تواند، علاوه بر راهنمایی‌های مشاور در مدرسه، از طریق فعالیت‌های آموزشی و راهنمایی اطلاعات بسیار زیادی کسب کند

کشف ارزش‌ها

ارزش‌ها طرز فکر و رویکردی هستند که ما نسبت به مفاهیم مجرد یا توده‌ای مثل کار، جنسیت، قومیت و غیره آنها داریم. مانند سایر نگرش‌ها و ارزش‌ها را از افرادی که با آنها برخورد یا همانندسازی می‌کنیم دریافت خواهیم کرد و از تجارب خود با تجلیات و مظاهر مفاهیم و اعضای گروه می‌آموزیم. مثلاً رویکرد ما نسبت به کار از طریق مشاغلی که می‌شناسیم گسترش می‌یابد. اهمیت ارزش‌ها به این جهت است که ما را در احساس هدف و جهت داشتن یاری می‌دهد.

ارزش‌های مشابه راهنمایی‌هایی هستند که به ما در حل و فصل منطقی موقعیت‌های متفاوت کمک می‌کنند و تعبیر و تفسیرهای ما را شکل می‌دهند. گاهی اوقات ارزش‌های ما مبهم و نامشخص‌اند و ولیکن ما را تحت تأثیر قرار می‌دهند. به همین دلیل مهم است که ارزش‌ها صریح شوند. تصریح ارزش‌ها به ما امکان می‌دهد که

اولویت‌های خود را تشخیص دهیم و از طریق به‌دست آوردن آنها آگاه شویم. همچنین به ما امکان می‌دهد تا ارزش‌هایی را که می‌خواهیم ثابت نگه داریم برگزینیم و بقیه را به دور افکنیم.

توجه به این امر که در جامعه امروز با رشد رسانه‌ها ارزش‌ها بسیار متغیر شده و تفکر ارزشی کودکان از حیطهٔ ارزشی خانه و مدرسه فراتر رفته بسیار مهم و قابل تأمل است. مربیان رشد حرفه‌ای معتقدند اجتماع نیاز دارد که ارزش‌های کاری فرد را دوباره تعیین کند. به نظر می‌رسد آگاه نمودن نوجوانان از ماهیت کار و کمک به آنان در تصریح ارزش‌های کاری خود برحسب واقعیت‌های کاری، به هدف‌های شخصی و هدف‌های جامعه کمک می‌کند. بنابراین در کنار آگاه ساختن دانش‌آموزان به کشف خود و جنبه‌های تازهٔ کار، تجربه و ایده‌های جدید؛ باید به آنان آموزش داده شود ارزش‌های کاری خود را براساس درکی واقع‌بینانه از کار گسترش دهند. چنانچه فرصت در میان گزاردن عقاید و بررسی انتقادی کاربرد عقاید راجع به کار به دانش‌آموز داده نشود، ارزش‌های کاری دانش‌آموزان تعیین نمی‌شود و با واقعیت مبهم و ناسازگار باقی خواهد ماند.

راهبرد چگونگی کشف ارزش‌های کاری در دانش‌آموزان

از طرق مختلف می‌توان به ارزش‌های کاری نوجوانان واقف شد، از جمله:

۱. می‌توان از آنها خواست به‌طور منظم دربارهٔ ارزش‌هایشان تعمق کنند. در بعضی موارد تست‌های مناسبی در این زمینه وجود دارد.

۲. راه حل دوم ایجاد بحث‌های گروهی یا مناظره دربارهٔ ارزش‌های کاری است. این مباحثهٔ عمومی نظریه‌های متعدد را پیرامون ارزش‌های کاری به‌خصوص، فراهم می‌کند و به شرکت کنندگان امکان می‌دهد دربارهٔ نگرش خویش از گروه، بازخورد دریافت کنند. سپس قوت و ضعف این مباحث ارزیابی می‌شود و فرد در می‌یابد که تفکرش متقاعد کننده یا ناقص بوده است. به این ترتیب مناظره می‌تواند درک فرد مراجعه کننده را از منطق ارزش‌هایی به‌خصوص افزایش دهد.

۳. ارزش‌های خود با آگاه شدن از ارزش‌های کاری افرادی که با آنها همانندی می‌کند یا با ایشان برخورد دارد روشن‌تر خواهد شد. ارزش‌ها از الگوها یا سرمشق‌های ما آموخته شده‌اند. اطلاع از ارزش‌های کاری افراد الگو، شناسایی ارزش‌های خود ما را آسان‌تر می‌سازد.

۴. در ارزیابی ارزش‌های کاری دانش‌آموزان می‌توان از آنان خواست که صحت و سقم یک عبارت ارزشی را نشان دهند و یا میزان موافقت خود را با جملهٔ ارزشی ابراز دارند. نحوهٔ ابراز نتایج می‌تواند به صورت کاملاً موافق، موافق، مخالف و یا شدیداً مخالف باشد. همچنین می‌توان از آنها پرسید که تا چه حد در مورد ارزش به‌خصوص مطرح شده احساس صراحت و روشنی می‌کنند.

behavior, 68, 220-232.

5. Peter A. Creed, W.P. (2010). Career development abd personal functioning differences between work-bound and non-work bound students. Journal of vocational behavior, 76, 37-41.

۶. و. جی. زونکر. دکتر محمدرضا عابدی، زهرا یوسفی، ۱۳۸۸، مشاوره مسیر

شغلی با رویکرد کل نگر، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان

۷. چارلز هیلی. طیبه زندی پور، ۱۳۶۶، مشاوره حرفه‌ای برای معلمان و

مشاوران، انتشارات فردوس، تهران

1. Erikson, E.H. (1963). Childhood and society (2nd edition). New York: Norton.

2. Super, D. E (1990). A life-span, life-span approach to career development. in D. brown, L Brook, & Associates (Eds) career choice and development: Appling contemporary theories to practice (2nd ed., 197-261). San Francisco: Jossey-Bass.

3. Crites, J. O., & Savickas, M. I. (1995). The career maturity inventory-revised fromm. Clayton, NY:Careeware: ISM.

4. Matthew A. Deierner, D. L. (2006). Critical consciousness and career development among urban youth. Journal of vocational

